

Suurteos sotasukupolven elämäntaistelusta

■ TEEMU KESKISARJA

Ari Uino: *Sotiemme veteraanit. Rintamalta rakentamaan.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.

Kirjamarkkinoilta on pitkään ryöpynnyt Raatteen tietä, Tali-Ihantala, motteja, torjuntavoittoja, halikijuoksua, kenraalielämäkertoja, rivimiehet kertovat -genreä, myytinmurskauksia ja salaisten joukkohautojen teloitettuja totuuksia, vaikka uutta sanottavaa on yhä vaikeampi keksiä. Saavatko historian kirjoittajat sodittua viime sotia ikinä loppuun?

Luultavasti eivät. Mikäli taistelut joskus kadottavat tenhonsa, odottaa vuoroaan rauhaan sopeutumisen draama. Sitä aiheittaa ei parissa syksyissä tyhjenetä. Veteraaneja oli lotat mukaan lukien yli 700 000. Heitä eli kaikkialla katuojasta presidentinlinnaan saakka. Sotasukupolven tarina jatkui lapsissa ja lapsenlapsissa sekä ulottui koko yhteiskuntaan. Tähän järeistä järeimpään aiheeseen on Ari Uino tarttunut teoksessaan *Sotiemme veteraanit – Rintamalta rakentamaan*.

Uino rakentaa taustaa Ruotsin vallan ajan ruotusotilaista saakka. Mukaan mahtuu myös tulkintaa talvisodan ja jatkosodan ratkaisusta. Johdanto venyy pitkäksi, muttei pitkästyttäväksi. Rintamkokemukset avaavat suomalaisten mielenmaisemaa syksyllä 1944, josta pääjuoni käynnistyy.

”Palaamme töihin!” oli kotiutettavien lujin iskulause. Uusi elämä alkoi ilman kriisiterapiaa tai lomai-

lua. Ruumiin ja sielun vammojen, juoksuhaudoissa menetetyt nuoruuden tai Karjalan murehtimiseen ei ollut aikaa. Pidemmittä puheitta, ehkä kännin kiskaistuaan sadattuhannet veteraanit tarttuivat kuokkaan, kirveeseen ja pokasahaan. Korsuelämä jatkui savottakämpillä. Nämä sinänsä tunnetut seikat Uino kertoo elävaisesti ihmiskohaloiden kautta, ilman sinivalkoisia kliseitä.

Rintamalta palaili paitsi suruttomia selviytyjätyyppejä myös vammoja, joilta järkytykset olivat vieneet elinvoiman ja elämänhalun. Nykyaikajan diagnooseilla lukemattomat miehet olisivat syksyllä 1944 joutaneet työkyvyttömyyseläkkeelle. Siihen heillä ei ollut tilaisuutta eikä haluakaan. Mieli oli vereslihalta, mutta useimmat pääsivät tasapainoon ajan myötä, ilman psykiatereja ja psyykenlääkkeitä. Traumot motitti arjen työ. Edes kouriintuntuvimmin kärsineet 140 000 sotainvalidia eivät tahtoneet jäädä armo-palojen varaan yhteiskunnan elänteiksi. Työpaikka tai koulutus tuntui paremmalta korvaukselta kuin käteinen raha.

Uinon kuvaama ylläsurvun, korttiannosten ja asumisahtauden elämäntaistelu ei ollut oikeastaan lohdutonta. Mieskohtaisen hengenvaaran hellittäminen loi uskoa ja toivoa. Siitä todistaa väestöhistoria. Itsenäisyyden ja kansantalouden pelastamisen ohessa veteraanit hoitivat hommansa hetekoilla ja siittivät kaikkien aikojen ennätysikäluokat.

Uino kytkee poliittisen historian käännekohtia ruohonjuuritason raadantaan. Sotaveteraanisana latautui melko kielteisesti 1970-luvulle saakka muistutuksessaan murhenäytelmästä, johon

Suomi katsottiin syylliseksi. YYA-kauden valtioviisauteen kuului Neuvostoliiton valheiden myötälminen. Veteraanien haukkuminen ei silti hallinnut virallista linjaa. Heillä oli aina myös väkevät vaikutuskanavansa ja tukijansa. Taloudellisten vaatimusten torjuminen ei johtunut niinkään ulkopoliitikasta vaan orastavan hyvinvointivaltion alituisesta rahapulasta.

Uino ei tyydy helppoihin to-
tuuksiin selittäessään taistolaisten vihaa sotahulluja isiä ja äitejä kohtaan. Reaktio oli pikemmin väistämätön kuin irvokas. Suomi koki sodanjälkeisinä vuosikymmeninä taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen mullistuksen, josta nuoriso ei voinut selvitä aivan järjissään. Uuden sukupolven piti luoda nahkansa 1960- ja 1970-luvulla niin kuin monesti ennenkin historian saattossa.

Vaikenemista, unohtamista ja muistamista Uino purkaa laaja-alaisesti. Sukupolvtarinaa kuuluvat paitsi puoluepolitiikka ja historiatulkinnat myös kaunokirjallisuus ja elokuva. Melko vähälle huomiolle jää veteraanijärjestöjen moniääninen kuoro, jonka edunvalvonta on jatkunut nykypäivään saakka. Uino ei jauha lakialoitteiden yksityiskohtia, mutta vertaa lopputulosta muihin maihin oivaltavasti.

Yhdysvalloista tuli toisen maailmansodan sankareiden luvattu maa eläkkeissä ja kuntoutuksessa. Muihin vertauskohtiin nähden Suomea voi tuskin soimata nuivaksi ja kitsaaksi. Häviäjille ei ole tapana hyvittää mitään inhimillisiä menetyksiä. Saksalaiset rintamamiehet rinnastuivat ehkä yksilöinä suomalaisten kohtalotovereiksi, mutta he eivät saaneet rahakor-

vauksia eivätkä edes anteeksiantoa valtionsa rikoksista.

Voi voittajia, Uino huokaisee Suuren isänmaallisen sodan jälkihoidosta. Sen alkajaisiksi puna-armeijan tuomioistuimet toimittivat kuolemaan 157 000 sotavankileireiltä pelastunutta. Moninkertainen määrä päätyi pakkotyöhön Siperiaan. Edes kunnostautujille ei käynyt kaksisesti. Joka tuhannes puna-armeijan veteraani sai uuden elämän eväiksi yhden pään karjaa. Vähän useammalle riitti jalkineet tai takki. Vetisten juoksuhautojen jälkeen piti perhettä asuttaa taivassalla. Aineelliset olot eivät juuri kohentuneet vuosikymmenten vieressä. Kunniamerkeillä palkitut saivat vuokrahelpotuksia ja opiskelupaikkoja lapsilleen. Tavallisilla sotaveteraaneilla ei ollut Neuvostoliitossa mitään erikoisetuja. Maailmansodan voittajat hävisivät rauhan kotimaassaan.

Suomessa keskeisin korvausmuoto oli pieni maapala. Asutus-toimintaa on jälkeenpäin arvosteltu melko ankarasti. Se haukkasi bruttokansantuotteesta enemmän kuin sotakorvaukset eikä niveltynyt teollistumiseen ja kaupungistumiseen. Satojentuhansien uudisraivaajien urakka näytti pian hukkaan valuneelta. Kylmien pientilojen kärsimyksille ei kuitenkaan ole helppo esittää vaihtoehtoa vuodesta 1945 käsin, Uino toteaa jälkivii-saudesta irrottautuen. Massojen pääsy kiinni maahan ja työhön oli yhteiskuntarauhan ehdoton edellytys.

”Viimeinen iltahuuto” lähestyy, kunniavelka veteraanien enemmistölle on ajat sitten maksettu tai jätetty maksamatta. Sodista toipumisen kokonaisuus tuntuu Uinon tutkimuksen perusteella kivuliaalta ja

armottomalta menestystarinalta. Tärkeimmässä onnistuminen ei ollut maailmanhistoriallinen itsestäänselvyys. Toisin kuin nykypäivän Lähi-idässä ja Afrikassa, veteraaneille löytyi katkeruudessa kieriskelyä ja koston hautomista tähdellisempää elämäntyötä. Siinä mielessä Suomi oli erittäin hyvä häviäjä.

Kirjoittaja on Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentti Helsingin yliopistossa.